

Соколёнок

4/2017

июль-август

Къарчыгъа

РЕСПУБЛИКАНЫ ЯШЛАР УЧУН ЭКИ АЙДА БИР ЧЫГЪАГЪАН ЖУРНАЛЫ

Зайналабит Батырмурза

Тувду Чолпан, танг билинди,
Болду уянма заман,
Шавла алды дюнья юзюн,
Юхлагъаныбыз таман.

Гёзюнг ач! Дёрт якъгъа къара,
Гетди кериван эртерек.
Биз гечигип къалгъанбыз,
Энни уянма герек!

З. Батырмурзаев

Умеренно

mf (Вступление)

Хор

Тув.ду чол.пан, танг би-лин - ди ,
бол-ду у-ян. ма за - ман.
Шав-ла ал-ды дюнья ю - зюн
юх-ла.гъа ны.быз та - ман.

евни 120 йыллыгына

Аскерхан Абсаламов

Шав-ла а-л-ды д-ю-н-ья ю - з-ю-н
ю-х-ла-г-ъа-ны-быз та - ман
f Гъе — те гъей гъе — те
1. гъей 2. гъей . А...
The musical score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It features a melody with lyrics in Tatar and a piano accompaniment. The score includes a first ending (1.) and a second ending (2.) leading to a final chord.

Зайналабитни атасына язгъан кагъызы

Аявлу атам, бизин яшавну къыйынлы къысас гюнлеринде янгыз къалмакъдан къыйын затны гѳрмедим. Сиз янгызсыз, биз кѳпбюз. Мен ону англайман. Не этейим... Сизге бары аталардан алдын яллыкъ герек, сиз кѳп чалышгъансыз, атам, оъзюгюзню аямайлы бютюн яшавугъузну бизин уллу уыягълюбюзню гъайында йибергенсиз.

Мени къолумдан чыгъагъан зат ѳкъ, мени кѳмегим сагъа гъеч бир де тиймеген. Шулай гъал мени намусумну йылата. Мен барын да англайман – намус недир? Ону ичкыырамакълыгъы недир, амма не этерсен, къысмагъа мен оъгей бусам ярай. Яшавда мен хыйлы янгылышлар йибергенмен, хата болгъанмандыр.

Сизин рагъмугъузну дазусу ѳкъ. Сиз мени оъзюгюзге хас чыныкъгъан болат къаравугъуз ва англавугъуз булан тюз ѳллагъа саласыз. Сизден ювукъ, сизден къардаш, сизден рагъмулу ѳл гѳрсетивчюм болмагъан! Инсанлыкъны оърлюгюн сизде гѳремен, атам. Мен сиздеги ол къудратлы гючге баш ураман. Бютюн оъмюрюм булан сизге тенг гелир чалышмакъны намусума борч билемен.

Чыдайыкъ, атам! Давлар дагъылсын, битсин. Бирлешип оъзге халкълар булан да, берекетли топуракъ къайда бар буса, шонда загъмат тѳгербиз. Сизсиз яшавну татывун тапмайман. Инг яхшы ер – сиз бар ер, сиз абат алагъан ер, инг герекли яшав – янгыз сизин булан!»

АТКЪАЙ

– Биревню танымакъ учун ону уьюрлерин таныса, таманлыкъ эте. Уланынг кимни ёлдаш тутгъанны билемисен?

– Айтсанг, билермен.

Бу магъа Солтансайит Къазбековну эсгерди. Хасавюртда Зайналабит къургъан «Танг Чолпан» деген къурумда Солтансайит де ишлейгенни айтды.

Уьюрлерин эсгерген булан адамны танымагъа бола буса, Зайналабитни Темирханшурадагъы ва Анжикъаладагъы ёлдашларын мен де эсгерейим: ачылгъан сыйлы китап йимик Уллубий Буйнакский, суворулгъан итти къылыч йимик Магъач Дахадаев, битмейген хазна йимик Хизроев, от ялын йимик Гъарун Сайитов, лачин йимик Солтансайит Къазбеков.

«Эренлер уйде тувар, къырда оьлер, эренлеге булай гюнлер кёп гелер» деп буланы къайсы оьлгенде де айтылгъандыр.

Не хайыр эди, шо дин китапларда биз кёп эшитген женнетлер еттиси де ёкъ буса да, бар болмаса. Неге деп сорасанг, шо женнет деп айтылагъан яхшы ерге мен шолай эркек кюйде оьлген уланланы тюгюл салмажакъ эдим. Динине, тилине мен чи къарамажакъ эдим.

Осал уланлар эркек оьлюм булан оьлме бажармас. Шогъар гёре женнет бар буса, батыр эрлер йимик оьлген уланлагъа тийишли эди.

Шо итнигюн атасы магъа этген лакъырдан билдим: «Зайналабит гетип барагъанда Месевкени гъабас эсгермеген болгъан: «Танг Чолпан» деген кружокдагъыланы бирлери янгыз йыр-хабар язмакъ булан таманланайыкъ дегенде, Зайналабит:

«О ишлени мен сол къолум булан этемен. Онг къолума не эт деп айтасыз?» – деген.

Гъали сиз англамагъанда йимик, башда мен де англамагъан эдим. Баратуруп, мен англагъан йимик, сиз де англар бугъайсыз.

Билмеймен къуваландымы, ёгъесе оьзю гетдими, дав битмеге бир йыл барда, Зайналабит Темирханшурагъа чыкыгъан деп эшитдик. Онда «Тангчолпанны» да къуруп, огъар редактор болуп олтургъан деген хабар гелди. «Не буса да бир чиновник къуллукъ тюшген буса ярай» деп эсеме гелди.

Шону гъакъында атасына сорадым. Ол магъа «Тангчолпан» журналны ачды да:

– Тынгла чы шу йыргъа, – деди.

«Тувду Чолпан, танг билинди,
Болду уянма заман.
Шавла алды дюнья юзюн,
Юхлагъаныбыз таман!

Гёзюнг ач, дёрт якъгъа къара,
Гетди кериван эртерек.
Биз гечигип къалгъанбыз,
Энни хозгъалма герек!».

– Чиновниклер бир де шулай йыр чыгъаргъан деп гъеч эшитгенмисен? – деди.

– Эшитмегенмен.

– Болса, уланынг чиновник тюгюл. Муну уланынг чыгъаргъан, – деди.

«Мен оьктеммен» деген повестден алынгъан гесек.

Орус адабиятындан

Игит жымчыкъ

Жымчыкъ атыла, чаба
Чыкъды давлу чабушгъа.
Къоччакъ, тири, игитдей
Къаргъа булан ябушду.

Оълме де къоркъмай, якълай
Балаларын, уясын!
Къаргъа къачды акъсакълай,
Жымчыкъ тийме къоймады
Ямандыкъны яласын.

Къонгузакъ

Яллыкъ суюдю къонгузакъ,
Сёндюрдю моторун сакъ.
Къызыл гюлде янтая
Диванда йимик йымышакъ.

Къызы ва уланы

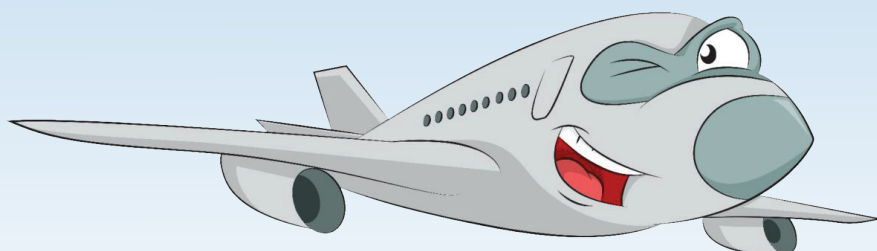
Бюр чагъында
Къызы эди бутакъны.
Терекни уланы энни,
Айланып япыракъгъа.

Алмалы ат

– Янгур, янгур,
Уьюнг кьайда?
– Кёк бийикде,
Ювукъ айгъа.
Бав гезей янгур къуршап
Алмалы атгъа ошап!

Ат буса оьзен ягъада
Пышгъыра да, къувана.
Силлеп, силкип яшыл ялын,
Тюшюре алмаларын.

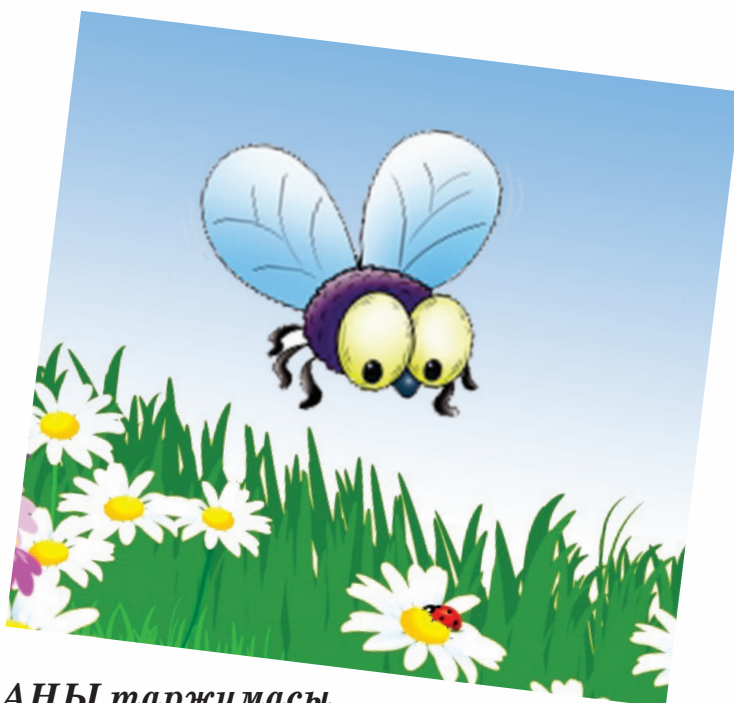
Самолёт

Не болгъан,
Не оькюресен, самолёт?
Къурсагъынг авруп къалдымы?
Къурсагъынгда ёлавчулар билмейли
Гёнгюнг бузуп алдымы?!

Жибин бала

Гьинчеки жибин бала
Батмакъда уча бола.
Гиччи къызы – бил кимни?
Уллу къара жибинни!

Ана жибин гёрсете:
– Гёк гюлню гёр, къызъяшым!
Бу къонгурав зенг эте,
Вёре, сакъ, урма башынг!

Шейит–Ханум АЛИШЕВАНЫ таржумасы.

«Танг – Чолпан» журналыбызны да, «Ёлдаш» газетибизни

Къайратлы барлыгъы булан, тюгенмес ярыгъы булан Къумукъну Асхар таву-ну да, Анадаш тюзюню де 100 йылланы боюнда абурун-сыйын да, атын - хатын да, тарихи-тархы булан къысматын да гётере, айта, яза, баянлай ва аянлай гел-ген, сююнчлери булан къайгъы - дертин бёле гелген, энниден сонг да аркъа таяву-буз, ян ювугъубуз «Танг – Чолпан» журналыбыз булан «Ёлдаш» газетибизни 100 йыллыкъ алапат чагъы-оьмюрю бизин сююмлю байрам шатлыкъларыбыз булан «Къарчыгъа» журналыбыз гъакъ юрекден къутлай!

Биз оьктембиз, оьзденбиз – оьз журналыбыз, оьз газетибиз!

«Ёлдашым»

«Къарчыгъалар»

Чатыраша чагъы юзге оьрленген,
Чыныкъдыра асру мечи – тюрленген,
Миллетимни мюгъюрлю гъакъ негети,
Къумугъумну барлы «Ёлдаш» газети!

«Ёлдашымдыр» эл къысматын аянлар,
Асураны арзуларын баянлар.
Тюнегюнню тангалагъа байлажакъ,
Миллетиме минг алгъышлар сайлажакъ.

«Ёлдашымны» гечиремен гёзден мен,
Къумукъ къысмагъ бир экенге оьзденмен!
Язывларым, язгъанларым гюн гёрме
Ильгъамчимдай «Ёлдаш» тёрде ер берген.

«Ёлдаш» булан билемен ёл тюзеле,
Эл адаты, ёл - ёругъу излене.
Сырынг чечер, гёнгюл гечер гезмелер,
Эл хазнасы гъакъыл, гъакълыкъ гёзленер.

Амалыбыз чомарт этер, генг этер,
Аламыбыз гъайран этер, тёр этер.
Къумугъумну атын данггъа чыгъарып,
«Ёлдашым» бар, даимангъа оьр этер!

Шейит – Ханум

де 100 йыллыгы булан «Къарчыгъа» журнал къутлай!

«Танг–Чолпан»

Гюнюбюз батгъанны да,
Тангыбыз къатгъанны да
Гъар сагъатын, мюгълетин
Халкъны тарихи этип
«Танг – Чолпанны» гъар бети,
Сагъифасы, сатыры
Яза гелген халкъланы
Сабанчысын, батырын.
Халкъ сёзю булан сорап,
Халкъ гёзю булан къарап,
Я авул, я юрт, тарап
– Тур! Тур! – деген,
– Тур! – деген,
Дамгъа аянг ур! – деген.
Туварып къойма къастны
Ерле, данггъа бур! – деген.
«Танг – Чолпанны» яратгъан,
«Танг – Чолпанны» тувдургъан,
Нюрлю, ярыкълы эрлер
Зор тунглюкъну къувдургъан.
Оланы келпетлери
Юлдузлардыр оърлерде.
Оланы негетлери

Харш гъызлардыр ерлерде.
Аты айтылгъанланы
«Танг – Чолпандыр» ожагъы.
Аллагъ берген пагъмуну
Къувлутгъан ругъун ягъып.
Юз йыл бир аслам девюр,
Билген тынчны, къыйынны,
Миллетни минг къысматы
«Танг – Чолпанда» сыйынды.
Къартаймагъан «Танг – Чолпан»,
Янтаймагъан «Танг – Чолпан»,
Бирден-бир бек бел бува,
Янгырып янгы къастлар,
Янгы умутлар тува.
Гъар авазгъа сесленме
Бирден-бир бек белсене.
«Танг–Чолпан»!

Шейит–Ханум

Адаматны адамда

Ата-аналаны сагъифасы

Аманатнамеден

Билигиз, тогъуз денгизни суву битгенче жувса да таймайгъан инсан арада инг де яман илыкъ иш этегенлер – ата-анасыны къартлыгъында, янгызлыкъда ташлап къоягъан, атагъа анагъа къарыв къайтарагъан авлетлеридир. Олайлар арагъызда бар буса, ёюгъуз. Олайлар бар элни оту сёнсюн!

Савлугъугъузну сакълап, омырюгюз узатма суюе бусагъыз, яшларыгъызгъа ят тиллерден алынгъан атланы къоймагъыз. Тамур ана тилигизден инчеленип гелеген, мердешленген атланы танглагъыз. Билигиз, кёклер ваерлер инсанлагъа къоюлагъан атланы ана тиллеринде шыбышлай.

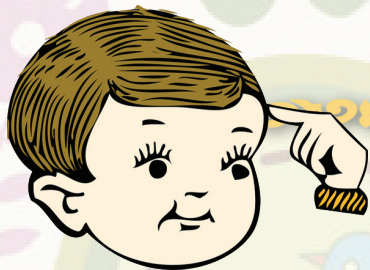
Гъар-бир затда, эл арада, ким милли тёреге гъаясызлыкъ эте буса, халкъны халкъ болмайгъанлыгъына шо гюнагълыдыр. Шону да билигиз.

Билигиз, яшавугъузну баш гелими дос - къардаш аралыкълардандыр. Дос-къардаш аралыкъ юрютювде жагъва бек белсенип чалышывлу халкъ болугъуз. Къуллар, къул хасиятлылар даим ятлыкъгъа тартар. Къул хасиятлы халкъдан бир заманда да герти дос болмас.

Гъей, бизден сонг гележек Къумукъ наслуну вакиллери, бир-биригизге неге бет тутасыз! Сизин чи булай да ёкъламагъа айланагъанлар бар. Билигиз, Аллагъ сизге къудратлыкъны арагъыздагъы гючлю сыкълашыв булан бирче бережек!

Гъей, миллетни уланлары ва къызлары! Не затны тас этсегиз де, Къумукълугъузну тас этмегиз! О Аллагъ янындан сизге берилген къадар экени нутмагъыз!

Салав АЛИЕВ

Баш

Башны тюклери: тёбе чач, елке чач, къулакъланы ал бети – самайлар. Башны ал янында – лепеке. Лепекени мангалайгъа урунгъан ердеги увакъ тюклеге «Къама» деп айтыла.

Баш оыздёрт бёлукдюр. Гъар бёлукге «Сай» деп айтыла. Башны ал бетиндеги сайгъа «Мийи» деп айтыла. Къулакъланы устындеги сайлагъа «Чекелер» деп айтыла. Бурунну сюеги битеген ерге «Сон тур» деп айтыла. Къашланы устыю – мангалай, тюбю – гёзлер. Гёзлени

ябагъан териге «Гёзню къабагъы» дей. Гёз къабакъланы тюбюне «Гёзню агъы, къарасы, бебейи, устындеги тюклери не кирпичкери» – дей. Бурун тешиклери – танавлар, олары тюбю – эринлер, тюклери – мыйыкълар бола. Эки де эринни арасы – авузду, авузу тюбю – сакъал, сакъалны тюбю бугъакъ бола. Башны тюп боюну эки де яны якълардыр. Якъланы бурунгъа ювукъ ерине «Энглер» дей. Бурунну ичиндеги сюеклеге «Къаншав сюеклер» дей: Авузу ичини оыр яны – тангав, тюп яны – тил. Тилни тюбю тилчик бола.

Къаркъара

Башны къаркъара булангъы аралыгъына «Боюн» дей. Къаркъараны аркъасы булан гетеген сюекге «Аркъа сюек» дей. Аркъа сюекни башгъа бегилген бёлюгюне «Бёрю айырмас» дей. Аркъа сюекни ахыр тюбюне «Къарчын» дей. Къарчынны устюне «Тогъуз гёз» деп айтыла. Аркъа сюекни орта бою – белдир. Къаркъараны эки янлары къабургъалар бола. Адамны гъар янда он бир къабургъасы бола. Он биринчи тюрп къабургъагъа «Къысгъа къабургъа» деп айтыла. Инбашланы орта

сындагъы къабургъалар бегилген ал сюегине «Битик» яда «Кёкюрек къанга» дей. Инбашланы арт боюна «Яврун къалакъ» деп айтыла: Аркъа сюек битеген ер сомлар бола. Сомланы тюбюндеги сюеклер янбашлар бола. Бутланы янбашгъа бегетилген ери урчукъ бола. Къаркъараны ал бети къурсакъдыр. Къурсакъны ортасындагъы тюрп гинникдир. Бутланы ич оър боюна «Чат ара» дей. Чат араны да, къурсакъны да тюбюню арасы – авратдыр.

Къоллар

Къолланы къаркъара булан бегетилген ерини тюбю къолтукъ бола. Къабургъалагъа «Четен» яда «Кёкюрек къанга» деп айтыла:

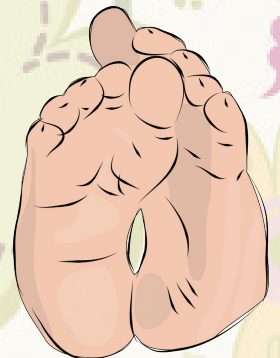
Къолну яврункъалакъгъа бегилген бёлюгю базыкъ йилик бола. Ону ич янындагъы сом этлеге «Жымчыкъ» этлер деп айтыла. Къолу бегилген йиликге «Назик йилик» дей. Оланы арасыны къыр яны

тирсек бола. Назик йиликге къолну ахыры бегилген. Онда беш бармакъ бар: баш, иман, орта, женекей тюрп, женекей бармакълар. Баш ва биревю бармакъланы ич яны – ая: къыр яны – къолну аркъасы бола. Баш бармакъны ая булангъы арасындагъы жымчыкъ этге «Тымырсыкъ» дей. Бармакъланы аягъа къысса, юмурукъ бола. Ачса – къапас бола.

Бутлар

Бутну эки де йилигини ортасыны ал бети тобукъ бола. Тобукъну да, инбашланы да арасы базыкъ йилик, тобукъну устюндеги дёгерек сюек урчукъ бола. Тобукъну тюрп яны къара йилик бола. Бутну къара йиликге бегилген тюрп яны аякъ яда сыйракъ. Сыйракъны

да, къара йиликни де арасындагъы токмакъ сюеклер багъынчакълардыр. Бутну тюбю аякъ бола. Аякъны бийик олъчевюне «Белтир» деп айтыла. Аякъны бармакъларыны атлары (иман бармакъдан къайрысы) къолну бармакъларыны атлары йимик.

Алимсолтан КЪАЛСЫНОВ

Къардаш тюрк уълкелерден

Гёзелдирикли абайым

Къоллар халча сокъма башлар,
Накъышлы оювлар яшнар –
Абайым гёзлерине салса гёзелдиригин.

Уюр урчугъу чардай,
Уыйрюлюр юн акъ къардай –
Абайым гёзлерине салса гёзелдиригин.

Созуп турмайым сёзюм,
Кишмиши – сари юзюм,
Пилав гъазирлей сюзюп –
Абайым гёзлерине салып гёзелдиригин.

Не дермен, магъа къарап,
Нече алдынг? – деп сорап, –
Абайым гёзлерине салса гёзелдиригин?..

Сана чы!

Тепсини чалт, тез жыйдым,
Савут - сабаны жувдум.
Бир хабаны узун, назик боюнлу,
Эки гёммек минчаны,
Уъч чомучну,
Чум агъачдан оюлгъан,
Дёрт уллу бошгъап – сыныкъъ,
Беш сукара – акъ чыны,
Алып юкъкъа стакан,
Етти налбеки – гъызлы,
Сегиз пияла – омузлу,
Тогъуз хадирасы – сай,
Тиш - къашыкъны чы алай
Санамасанг кёп къолай,
... Унутдумму, айтсана?
Нечени жувдум, сана!

Къыш

Уьч ай сама турмады,
Бизде къышлыгъын этип.
Бар къарны оьзю булан
Алып гетди.

Къыш булангъы айрылыш
Къара къайгъы чы тьогюл.
Буз-боранынг алып гет,
Ихтияр бердим бугюн.

Тек оьзюнг булан къарны
Алып гетме – ойлама,
Бир аз затны сама къой
Хола ясап ойнама!

Харбуз

Июль айда биз юлкъуп
Бахчадан харбуз алдыкъ.
Къыш гелгенче салкъында,
Пурха чарлакъда къалды.

Муна гесилип харбуз,
Тюш ашгъа чыкъды тепси.
Къышда харбуз шекер, буз,
Яйны ийиси, сеси.

Урлугъун чёплеп алдым,
Язбашда чачма салдым.

Къабугъу буса – тёбе,
Туврадым увакъ этип,
– Сагъа пайдалы! – дедим,
Гёк тайгъа бердим элтип.

Эркелетме сюемен:
– Аша! Гемир! Кишнеме!
Ол эди чи элтеген
Бахчалагъа ишлеме!

Шейит-Ханум АЛИШЕВАНЫ таржумасы.

Яшланы фольклорундан

* * *

Яшым мени минген аргъумакъ,
Аягъы киш, бойну хош.
Къычыргъанда кёкте булут ясагъан,
Чыкъ-чыламукъ гечеде
Санап аякъ басагъан,
Батман-батман ем берген,
Бадиялап сув берген...

* * *

Мени къызым обалы*,
Он бармагъы къыналы,
Омураву алтын тюймели,
Ала гёзю сюрмели*.
Мени къызым гъачынна,
Гъаммары* бар чачында,
Сюрмеси бар гёзюнде,
Сюйкюмю бар юзюнде!

* Оба – бетин акъ этме сюртюлеген зат.

* Сюрме – чачларын, кирпичлерин къарагъа бояйгъан бояв.

* Гъаммар (гъамарча) – гюмюшден, яда алтындан ишленген тагъымчакълар, безенмеклер.

Тилевлер

1.

Яв, яв!
Явлу къалач берирмен!
Къуй, къуй!
Къуймакъ къалач берирмен!
Яв, яв!
Къуй, къуй!

2.

Гюн чыкъ,
Гюн чыкъ!
Арив къызынг
Алып чыкъ!
Эрши къызынг
Эшик артгъа
Салып чыкъ!

3.

Мияманы уясындан чыгъармакъ учун яшлар булай
айта болгъан:

Чыкъ, чыкъ, мияма!
Атанг оьлсе –йылама!
Къара агъачда
Къара байтал сойгъанман,
Къанын сагъа къойгъанман –
Чыкъ, чыкъ, мияма!

Айшатны кыйыны

Айшат детсадгъа юрюйгенде де охуп да, язып да бажара эди. Шо саялы ону алты йылында школагъа салгъанлар. Салса салсын, кыызъяшны языв тетрадарында гъар гюн хаталар табыла башлады. Хаталар дегенде де, тынч сёзлерде йиберилен, ачыкъдан-ачыкъ хаталар.

Бир-эки де ёлгъа йиберип тургъан учительница Зарипат Батыровна ахырда чыдамады ва Айшатгъа айып этди:

– Дарсларда гъайынг ёкъ, даим башгъа, школадан тышдагъы затланы гъакъында ойлаласан бугъай. Сонг да, айтма да эрши зат, даим эснеп турсан. Авзунга жибилер гирип чыгъып айлана, уясына

йимик...

Яшлар кюледи. Айшат кыызарды ону кирпичкери ойнап-ойнап йиберди – Гёзлерингни де кёп окъалайсан, бир де башгъа туюлсен кухняда согъан туврайгъандан... Мен чи билмеймен сагъа не амал этежекни...

Бир жумадан завуч къатын да, Айшатны досканы алдында да къатдырып, насигъат бере башлады:

– Сизин агълюге бары махлукъ сукълана. Атанг заводда инженер, Москвада охуп гелген, ананг да оър билимли экономист. Улан-къардашларынг дёртге-бешге охуй, спортсменлер... Биргине-бир сен барсан макъталгъан агълюню

абурун ерге уруп турагъан. «Айып-илыкъ, «абурун ерге уруп» деген сёзлени завуч къычырып, ташдырып ва бийик табанлы туфлилерин полгъа къагъып, сонг да не буса да бир чирик затны эзегенде йимик аягъын ишып-ишып айтды.

Айшатны сепкил якъларында гёзьяшлар йыртыллады.

— Гъы айт, не хыялынг бар?

Айшат бирден партасына барып портфелин алды ва елдей болуп класдан чыгъып гетди...

Экинчи гюн Айшат школагъа гелмеди. Зарипат Батыровна да, завуч да Айшатны ата-анасын чакъырмагъа токъташды.

Чакъырма да чакъырдылар.

Уйде ата-анасы урушмай, айыпламай оъзю булан лакъыр этгенде, Айшат сырын чечди.

— Языв дарс школада ахырынчы дарс. Шо заман буса биз детсадда юхлай эдик... Школада буса звонокну артындан звонок...

Айшат ата-анасы оъз арасында школаны ёлбашчыларына языв дарсланы алгъа салып, йырлав, сурат, физкультура йимик къужурлу дарсланы артгъа тебермекни таклиф этежек болду.

Айшат энни школагъа сююне туруп бара:

— Охувлар чы бир янгыз да къыйын болмагъан экен, — деп кавлана.

Гёбелеклер

Бир болгъан, бир болмагъан, уьч гёбелек болгъан. Бири акъ, бири къызыл, бири де сари. Олар гюн шавланы тьобюнде, гюлден гюлге къонуп, бийийгенде йимик учуп-тюшюп ойнайлар.

Бирден, къара булутлар гелип, кёк кёкюреп, къатты кюйде янгур явма башлай ва гёбелеклени къанатлары сув тийип бавукъ бола. Олар уйлерине багъып учма къарай, тек къанатлары йибиген саялы учуп болмай. Иш шолайгъа гёре, олар бир арив чечеклери булангъы согъан башлы оьсюмлюкге:

— Аявлу арив кюц, сизин уйге гирмеге къоюгъуз. Бизин къанатларыбыз авур, учуп болмайбыз, — деп, тилейлер.

Тек согъан баш олагъа булай жавап бере:

— Сари гёбелек де, къызыл гёбелек де гиргиз. Акъ гёбелек гирмесин. Неге тьогюл де, акъ мени тьосюм тьогюл.

— Ёкъ, биз къурдашыбызны къырда къоюп, сени уьюнге гирмейбиз, — деп къызыл гёбелек де, сари гёбелек де ташдырып, инкар этелер.

Сонг олар акъ согъан башлы оьсюмлюкге барып тилейлер:

— Аявлу арив кюц, янгур токътагъынча сени уьюнге бизин гирип турмагъа къой хари.

Тек бу согъан баш да булай жавап бере:

— Акъ гёбелек гирсин. Акъ мени тьосюм. Тек сари гёбелек де, къызыл гёбелек де ари турсунлар.

Яшлар, сиз нечик ойлашасыз. Акъ гёбелек не деп айтгъан экен?

Яман негетли бакъа

Бир гюн бир гиччи чычкъан оьзенни ягъына геле. О оьзенни бириси ягъасына чыкъмагъа суюе. Тек, не этерсен, юзюп болмай.

Оьзен десенг, яхшы кюйде генг.

Шо ерде чычкъан бир залим бакъаны гёре ва огъар булай дей:

— Салам алайкум, аявлу бакъа! Мен оьзенни ариги ягъасына чыкъмагъа суюемен, тек юзюп билмеймен. Сен магъа кёмек этемисен?

— Озокъда, мен сагъа кёмек этермен, — дей бакъа, — Сен оьзюнгню бутунгну мени бутума байла. Шолай биз экибизде бирге оьзенден юзюп ариги ягъасына чыгъарбыз.

Чычкъан рази бола. Бакъа юзе башлай. Арты булан огъар бай-

лангъан чычкъан да тартыла геле. Хапарсыздан яман негетли бакъа чычкъанны сувгъа батдырып оьлтюрмеге суюп, оьзенни терен тюбюне багъып чомула. Чычкъанны жанына къоркъув гире, о жувуллап, гъуя-гъарай сала. О тавушланы эшите къыргъый. Эшитгендокъ о, кёкден таш тюшгендей, баштигинден оьзенге багъып чынглавунда, къагъып тутуп чычкъаны, оьрге багъып тартып алып, учуп гете. Шолайлыкъда къыргъыйгъа ашамагъа эки тюрлю аш бола. Демек: чычкъан да, огъар байлангъан бакъа да.

Гишиге къую къазгъан, оьзю тюшер беттёбен.

*Немец тилден гёчюрген
Ганибал АЗИЗОВ*

Акъай АКЪАЕВ

Ата, ана

Атанг сагъа яхшы да айтар, яман да,
Асил авлет ата сѣзге таяныр.
Атанг сагъа яман айтгъан заманда,
Яхшы ёлгъа салагъаны аяндыр.

Ананг сагъа сѣйлер йылы гъалында,
Алгъыш алыр ана сыйын билеген.
Аталар да авур ёлну алдында
Аналаны алгъышларын тилеген.

Ананг сагъа ёрамажакъ авур ёл,
Адашып да авур ёлгъа чыкъмагъын.
Авурда да енгил тиер сагъа ол, –
Абурласанг аталаны сокъмагъын.

Къарлыгъач

Яз ярыкъ болгъан бизге,
Къарлыгъач къайтгъан гери,
Ялкыгъан эдик нече ай,
Бизден гетгенден берли.

Къарлыгъач къайтгъан энни,
Чарнап йыбав береген,
Ярлыланы уйлерин
Оъюне дос этеген.

Бизин уйде уясы,
Гъали де бар кююнде,
Къонакълар турсун эркин
Тынчайып оъз уюнде.

Яшар, учар, эркелер,
Мунда бала чыгъарар.

Жибинлени авзундан

Авур гёрмегиз бизин,
Гелдик сизге чечеклер,
Тапмадыкъ шу арада,
Дагъы артыкъ гёкчеклер.

Сирив-сирив де болуп, –
Къондукъ сизге къонакълай.
Бузмагъыз бар гъалыгъыз,
Ялкыдыкъ деп сизин сакълай.

Ёкъму экен къонакълагъа,
Сувугъуз, шербетигиз.
Бар затыгъыз аямай,
Чыгъарып шат этигиз.

Безегенсиз тав, тюзню,
Эй чечеклер, эй гюнлер.
Сизин зиярат эте
Бизден уллу бюлбюллер.

Оюнлар

Акъ терек, гёк терек

Къызъяшлар да, уланъяшлар да экиге бёлуне. Гъар бёлукдеги яшлар къолларын туту. Эки де бёлук бири-бирине багъып эретура. Бир бёлукдеги яш айта:

«Акъ терек, гёк терек!
Бизден сизге ким герек?»
Бириси бёлукдеги яш айта:
«Акъ терек, гёк терек!
Сизден бизге Жаминат герек!»

Аты айтылгъан яш чабып бириси бёлукдеги яшланы къолларыны арасындан чыкъма герек. Эгер чыгъып болмаса, олагъа къошула. Болса, оъюнню бёлукюне геле. Бир бёлукдеги яшлар битип бир къалса, бириси бёлукге артын берип юрюй туруп, ондан бир яш ала, бурулуп къарамайлы. О яшлар буса бу заман, оъзлеге тиймесин деп, артгъа тая. Сонг оюнну янгыдан башлайлар.

Беш таш

(Къызъяшлар ойнай)

Гиччи дёгерек ташлардан бешни ала. Сол къолуну баш ва иман бармакълары булан кёпюр эте. Онг къолу булан бир ташны гъавагъа чюе ва шо заманны ичинде тез ердеги бир ташны кёпюрге гийире де, тез гъавадагъы ташны туту. Шо кюйде бары да ташланы гийире. Гъавагъа чюйген таш ерге тюшюп къалса – утула. Оюнну бириси къызъяш башлай.

Жыйгъан Рагъимат ИСАЕВА

«Къарчыгъа» шагъар бавуна къонгъан.

Яшлар учун чыгъагъан «Къарчыгъа» («Соколёнок») журналланы редакторлары Шейит – Ханум Алишева, Марина Агъматова, Айшат Малачиева шагъар бавунда яшлар булан ёлугъув оьтгердилер. Ёлугъувда гиччи охувчулар орус, къумукъ, авар тилде оьзлер билеген шиъруларын оху-дулар. Яшлар бийип, йырлап да конкурсда ортакъчылыкъ этдилер. Редакторлар яшлагъа орус, къумукъ, авар тилде чыкыгъан журналлар уьлешди.

Бу ёлугъувну уллулар да, яшлар да бек ушатдылар.

Патимат АБУКОВА

Къызым, къызым, къызтана

Къызым, къызым, къызтана,
Аривлюгюнден яна.
Къуллукълу десенг, къуллукълу,
Гъар бир ишде ёрукълу.
Полланы жува даим,
Бу къызыны сие гъар ким.
Уйге чанг тюшме къоймай,
Китап охувдан тоймай,
Класны отличниги,
Малим этген кимлигин,
Ёлдашлагъа кёмекли,
Анасына герекли.

Айтывлар, ачалар сёзлери

- * Адамны адам этеген – Анадыр
- * Анамда буса – аямда.
- * Анасы янында – яхшылыкъ.
- * Анадан сонг кызардаш – азиз къардаш.
- * Анасына ошар баласы, экмегине ошар къалачы.

- * Ата – аркъа таявдур
- * Атасыз – ана болмас,
- * Анасыз – бала болмас.
- * Ат туягъын – тай басар.
- * Атангдан артыкъ бил, тек артындан юрю.

Чечеген ёммакълар

- * Агъудан аччы – балдан татли,
- * Арандагъы аждагъа.
- * Уьстю такъта, ичи такъта,
Ортасында эт сокъта.

- * Бири сёйлей,
Экиси къарай,
Экиси тынглай.

КРОССВОРД

УЪЧ ГЪАРП АРТЫКЪ

Гёрсетилген белгиге гёре, солгъу-
дагъы артыкъ гъарпланы табып тайды-
рып, яшырылгъан сёзню охугъуз.

Насрулла БАЙБОЛАТОВ

Соколёнок

ISSN0206 - 7943

Къарчыгъа

4/2017

июль - август

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016г. вы-
данный управлением Роскомнадзора по
Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Ш.Алишева (ред. выпуска)
П.Абдуллаева
А.Абдуллатипов
С.Алиев
С. Мамаева
Т.Зургалова (отв. секретарь)

Худ. редактор З.Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Дизайн, верстка и художественное
оформление журнала А. Качаев

Дата выхода в свет 29.08.2017г.
Тираж 1175 экз.
Заказ №83

Типография: ООО «Издательство
«Феникс пресс».
Адрес типографии: 367018, РД,
г.Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
литературных журналов «Соколёнок» и
«Литературный Дагестан»

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД, г.Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Кумыкский язык

Индекс: на год - 63277,
на полугодие - 73902.

Цена свободная.